

ATANASIE MARIAN MARIENESCU(1830-1915) - HIS PLACE AND ROLE IN THE ROMANIAN CULTURE

ATANASIE MARIAN MARIENESCU (1830-1915) – LOCUL ȘI ROLUL ÎN CULTURA ROMÂNEASCĂ

Stelian-Ioan BOIA

Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad

Abstract

Atanasie Marian Marienescu(1830-1915)was an illuminist of high ethical and cultural conduct, with multilateral interests, a continuer Gh.Șincai and G.Barițiu, being aware of Romanians unity and being proud of the glorious of his people. Judge, folklorist and writer, fouding member of the „Association for Romanian People Culture and Literature”, he was of the Romanian Enlightenment, but also a representative of the Romanticism in the historical and literary field. Sustined by the metropolitan bishop Andrei Șaguna in his activity of gathering folklore in Transylvania and Banat between 1862 and 1875, he published historical and folklorist papers at Sibiu, Oradea, Vienna and Pesta, being considered the first important folklorist of Transylvania. For his achievements in this field, he became correspondent member of the Romanian Academy in 1877, active member in 1881. His representative paper as continuer of the Transylvanian School, and illuminist for the masses, was „The Schoolteacher and the People”(1858), written in a clerical style, taking as a model on Petru Maior. In this sense, Atanasie Marian Marienescu saw – as other European illuminists – a strenght connection between the material progress and a people’s culture.

Rezumat

Atanasie Marian Marienescu (1830-1915) a fost un luminist de înaltă ținută culturală și etică, având preocupări multilaterale, continuator al drumului străbătut de Gh.Șincai și G.Barițiu, deplin conștient de unitatea românilor de pretutindeni și mândru de istoria glorioasă a neamului său. Judecător, folclorist și scriitor, membru fondator al Asociațiunii pentru Literatura și Cultura Poporului Român, a fost un continuator al Iluminismului românesc, dar și un reprezentant al Romantismului în plan literar și istoric. Sprijinit de mitropolitul Andrei Șaguna în activitatea de strângere a folclorului din părțile Transilvaniei și Banatului în perioada anilor 1862-1875, publică la Sibiu, Oradea, Viena și Pesta, lucrări istorice și de folclor, fiind primul folclorist însemnat al Ardealului. Pentru meritele sale în acest domeniu, a fost primit ca membru corespondent al Academiei Române în 1877, activ din anul 1881. Lucrarea sa reprezentativă pentru cealaltă direcție a scrisului său, în prelungirea Școlii Ardelene, cea de luminător al maselor, a fost „Învățătorul și poporul”(1858), scrisă sub formă catehetică, avându-l ca model în acest sens pe Petru Maior. Pe linia Școlii Ardelene, Atanasie Marian Marienescu a văzut – ca de altfel toți iluminiștii europeni – o strânsă legătură între progresul material și cultura unui popor.

Key words: education, national emancipation, liberty, folklore, poetry, didactic activity

Cuvinte cheie: educație, emancipare națională, libertate, folclor, poezie, activitate didactică

Introducere

Intelectualii români s-au implicat într-un „proces de autocunoaștere, care le-a dat o mai înaltă conștiință națională și o nevoie nestăpânită de a-și defini locul în Europa (Hitchins : 1996, 165). Acolo unde se mai mențineau dominația străină și asuprirea socială și națională, Iluminismul părăsește cosmopolitismul și trece în slujba conturării ideologiei naționale pentru obținerea emancipării popoarelor. Originea română, continuitatea pe teritoriul național, unitatea etnică și lingvistică sunt coordonate majore ale activității istorice și filologice din această perioadă. Bogata cercetare poate fi exemplificată prin lucrările lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai sau Ion Budai-Deleanu, reprezentanții Școlii Ardelene. Lor li se datorează continuarea ideilor istorice ale cronicarilor, dezvoltarea conștiinței în privința originii etnice comune și a unității de neam prin limbă, necesitatea introducerii alfabetului latin, stimularea studiului istoriei înțeles ca disciplină fundamentală, culturalizarea prin stimularea învățământului, traducerea cărților fundamentale din cultura europeană.

Iluminismul românesc se identifică în mare măsură cu școala Ardeleană și cu ecurile ei în Moldova și Țara Românească. Această mișcare întemeiată sub semnul Iluminismului european, a stat în serviciul idealului național la a cărui fundamentare a contribuit hotărâtor, prin prețuirea istoriei, a istoriei limbii și a poporului. Iluminismul românesc va recurge, la rândul său, la argumente istorice în favoarea unor revendicări politice. Școala Ardeleană a pus în mișcare un amplu proces de afirmare națională și culturală a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-le.

Atanasie Marian Marienescu

Atanasie Marian Marienescu și-a înscris numele printre cei mai asidui luptători cu arma scrisului, pentru împlinirea idealului național al românilor din Transilvania și Banat de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Conturarea personalității sale la un secol de la deces, este facilitată de raportarea la epoca în contextul căreia acest iluminist de înaltă ținută culturală și etică, cu preocupări multilaterale, continuă drumul străbătut de Șincai și Bariț, deplin conștient de unitatea românilor de pretutindeni și mândru de istoria glorioasă a neamului său.

Bănățean după tată și ardelean după mamă, Atanasie Marian Marienescu s-a născut la Lipova, comitatul Timiș la 9/21 martie 1830 (Jurnal : 1; Dioariu, 2008: 7). Tatăl său, Ion Marian era comerciant în Lipova, iar mama sa, Persida, din Nădlac, comitatul Aradului, se înrudea cu profesorul Atanasie Șandor de la Preparandia arădeană și cu familia memorandistului I.D.Barciuanu (Radu, 1978 : 341).

Din anii studenției datează preocupările sale multiple pentru istoria și creația folclorică a românilor, precum și primele sale încercări literare. Sunt grăitoare în acest sens relațiile sale cu personalitățile vieții politice și cultural arădene, în primul rând cu familia protectoare și prietenă Mocioni din Foeni – Banat, cu intelectualii din mișcarea de emancipare națională a românilor aflați sub administrația habsburgică, precum și cu redactorii ai ziarelor, cu deosebire cu Iacob Mureșanu, editorul ziarului „Gazeta de Transilvania”, căruia îi trimite spre publicare pagini de evocare a istoriei locurilor natale. Sunt frecvente chemările tribuniste la redeșteptarea națională pătrunse de sentimentul patriotismului.

După pensionare, Atanasie Marian Marienescu se retrage la Sibiu în casa Anei Brote unde își continuă activitatea socială și publicistică până la 7/20 ianuarie 1915 când se stinge din viață.

Dr. Atanasie Marian Marienescu, depășind cu mult obligațiile oficiale de magistrat cezaro-crăiesc, s-a dedicat științei și literaturii, abordând aproape toate domeniile umanisticii: Iktatură, istorie, etnografie, folclor, fiind în același timp un activ publicist. Ceea ce l-a consacrat definitiv în cultura românească este activitatea sa de folclorist, domeniu în care a întreprins operă de pionerat, pentru meritele sale deosebite fiind ales la 13 septembrie 1877 membru corespondent al Academiei Române. La 24 martie 1881, sub președinția lui Ion Ghica este ales cu majoritate de voturi ca membru activ la Secțiunea istorică a Academiei Române. Intrarea în areopagul științei românești a

fost însoțită de discursul de recepție despre Viața și operele lui Petru Maior (Analele : 1882-1883, 31-77).

Activitatea jurnalistică a fost de cea mai întinsă durată. Încă din anii tinereții adresează scrisori deschise unuia dintre cei mai cunoscuți publiciști maghiari, baronul Sigismund Kemeny, redactor la „Pesti-Naplo”, pe care-l atenționează „că numai sinceritatea e frânghia ce ține curaver laolaltă diferite popoare ale patriei” (Lupaș : 1916, 78). În ansamblu, punctele sale de vedere se încadrează în ideile școlii latiniste din Transilvania care, îmbrăcând haina latinismului, lupta pentru drepturile sociale și politice ale românilor. A colaborat la aproape toate ziarele și revistele transilvănene: Foaie pentru minte, inimă și literatură, Familia, Albina, Telegraful român, Aurora română, Gazeta de Transilvania.

Legături aparte au existat între Atanasie Marian Marienescu și Iacob Mureșianu, redactor și director al publicațiilor brașovene „Gazeta Transilvaniei” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, așa cum rezultă din corespondența dintre cei doi, însumând 33 de documente. Această corespondență însumează atât scrisorile propriu-zise (23), cât și 13 poezii, 1 epigramă, 4 balade, o colindă și 5 articole: Memoriu din viața națională, Ceva pentru susținerea limbei române, Conștiințe despre firea limbei reto române și paralelă cu limba română și latină, Un tratat despre poezie în două părți (Popa : 1980, 489).

Activitatea literară a lui Atanasie Marian Marienescu cuprinde încercări în toate genurile literare, în versuri, în proză și în teatru. Considerat la vremea sa drept unul din cei mai apreciați poeți de dincoace de munți, aproape toate publicațiile ardelenne : Familia, Telegraful român, Aurora română din Pesta se declarau onorate de publicarea versurilor sale. Dar, Marienescu însuși, cu obiectivitate, era mai puțin încrezător în valoarea creațiilor sale în versuri, multe rămase în manuscris.

Creația originală a lui Atanasie Marienescu mai cuprinde poezii dedicate personalităților politice și cultural ale epocii, cu ocazia aniversării lor: Timotei Cipariu, Andrei Șaguna, Mocioni sau la momentul dureros al pierderii lor, cum sunt cele închinat lui Andrei Mureșanu, Andrei Șaguna, Ecaterina și Andrei Mocioni. În proză, a încercat genul nuvelistic avândla bază teme de inspirație istorică .Maurii pe ruinele Cartaginei, cu eroi din lumea antichității sau din trecutul zbuciumat al țărilor române în **Petru Rareș** (Marienescu : 1862) și romanul **Domnița Rucsandra**. În genul dramatic a lăsat piesa **Peștorii** (Ipan : 1905, 42), comedie în versuri cu personaje din lumea satului ardelean, localizat în podgoria Aradului.

Cu toate că valoarea artistică a creațiilor originale este modestă, activitatea literară a lui Atanasie Marian Marienescu evidențiază multiplele sale preocupări culturale, scrierile sale în acest domeniu reprezentând documente de istorie literară, având la acele timpuri, rolul de a readuce în memoria contemporanilor vremurile de măreție din trecutul îndepărtat.

Activitatea didactică a lui Atanasie Marienescu îl remarcă a fi un demn urmaș al predecesorilor săi în acest domeniu. Tânărul de 27 de ani, publică în „Telegraful român”, lucrarea **Învățătorul și poporul. Despre bunăstarea materială și propășirea spirituală a poporului român**” (Marienescu: 1858, 123), un mic tratat de de economie politică pe înțelesul omului de rând. Din prefață rezultă scopul lucrării, „ca poporul nostru să cunoască lipsele, pentru ca să le învingă și ca să-și cunoască datorințele pentru ca să le împlinească spre îmbunătățirea sorții sale” (Radu : 352). Autorul a optat pentru forma dialogată, învățămintele fiind transmise accesibil și convingător de către învățătorul care stă de vorbă cu oamenii satului, autorul fiind convins că „fericirea unui popor e bunăstarea lui... bunăsterea material și cultura general ce sunt neaparat de lipsă în timpul de azi” (Marienescu : 1858, 123]. Problemele sunt tratate – apreciază Onisifor Ghibu- în legătură cu starea de lucruri existentă pe atunci în Transilvania, sunt reliefate neajunsurile țaranului român, căci „deși suntem poporul cel mai vechi pe pământul acesta, abia am avut loc și pentru mormânt” (Ghibu : 1975, 193).

Zece ani mai târziu, în broșura **Datorințele noastre** – discurs închinat preoților și învățătorilor români (Marienescu : 1868, 46) – Marienescu adaptează ideile din „Învățătorul și

poporul” la parametrul mișcării de emancipare a românilor în condițiile dualismului austro-ungar, acordând prioritate, de această dată, morale religioase și științei de carte. Lucrarea evocă exemplul strămoșilor care au apărat țara și limba, concluzionând că „sunt exemple de popoare care au pierit fiindcă nu s-au îngrijit bine de soarta lor”. În spirit iluminist, se proclamă „învățătura e ca lumina și neștiința ca întunericul” (Ibidem, 7) lansând îndemnul ca toți copiii să se frecventeze școala și cu timpul să se înlăture analfabetismul. Copiii să se orienteze spre meserii practice: „îi faceți rotari, fauri, mesari, cojocari și tot felul de meserii de care aveți lipsă în sat și unii călătorind în lumea mai luminată vor lăți lumina și în popor”. Rolul intelectualității ardelene este acela de a cunoaște suferințele poporului și de a-l ajuta să lupte, „să-I fie spre îndreptare și ajutor” (Radu : 1978, 354). Lucrarea mai cuprinde, alături de precept ale vieții naționale, și considerații de natură etnografică.

Activitatea istorică și lingvistică

Încă din perioada studiilor universitare, datează interesul său pentru problemele legate de trecutul poporului român. Convins de însemnătatea istoriei naționale, Atanasie Marian Marienescu publică în „Amicul școlii” al lui Vissarion Roman, o serie de articole istorice retipărite în broșură sub titlul **Istoria română națională** (Marienescu : 1861).

În scrierea studiilor istorice ca și a celor lingvistice și folclorice, Marienescu a fost condus de principiile iluministe, scopul cercetărilor sale fiind acela de a dovedi cu argumente romanitatea neamului și latinitatea limbii române. În acest sens, cercetările sale explorează începuturile istoriei neamului românesc: **Ilirii, Macedo-Românilor și Albanezii** (Analele Academiei Române, XXIX : 1904), **Luteranismul, calvinismul și introducerea limbii române în bisericile din Ardeal** (Ibidem, XXIV: 1902). Privite în ansamblu, studiile de istorie dovedesc insuficiența capacității de sintetizare a autorului, de formație jurist, iar unele afirmații nu sunt acoperite de adevărul istoric (Marienescu : 1929), în schimb, pot fi reținute ca meritorii și pornite dintr-un sentiment de adâncă înțelegere a importanței istoriei, afirmațiile despre necesitatea cunoașterii istoriei unui popor ca mijloc de luptă pentru revendicări naționale.

Dr. Atanasie Marienescu s-a preocupat și de chestiuni de filologie, în strânsă legătură cu studiul istoriei, condus de aceeași idee iluministă: dovedirea latinității limbii române. Justificarea necesității de a se scrie studii de gramatică pentru argumentarea științifică a originii neamului românesc se regăsește în disertația sa „**Despre articol și declinațiune** (Analele Academiei Române, XXV : 1903, 357). Concluziile lui Marienescu cu privire la limbă, poporul roman și limba latină sunt apropiate celor formulate de reprezentanții Școlii Ardelene, păstrând, pe alocuri, exagerările latiniste: „Gramatica românească în mii de puncte este latină. Gramatica e steagul de glorie al latinității noastre” .

Un domeniu predilect în abordările lui Marienescu este cercetarea toponimică, sesizând însemnătatea unor lucrări despre „purcederea etimologică și înțelesul numelor de dealuri, de pâraie și de alte localități” (Marienescu : 1895). În cercetările sale din domeniul toponimiei, Marienescu îi are ca predecesori pe Gr. Tocilescu și B.P. Hașdeu, autorul unor lucrări fundamentale precum **Cuvențe den bătrâni, Istoria critică a românilor și Magnum etymologicum Romaniae**, în care se explicau toponimele românești prin derivarea lor din limba slavonă.

Activitatea folclorică rămâne, fără îndoială, cea mai importantă în ansamblul preocupărilor sale, înscriindu-i definitiv numele între pionierii culegerilor de poezie populară din țara noastră. Marienescu este primul culegător de folclor din Transilvania. Ideile curentului romantic care a dat o atenție deosebită literaturii populare ca tezaur de valori istorice, etice și poetice, precum și convingerile reprezentanților Școlii Ardelene, care căutau în materialul folcloric dovezi despre latinitatea noastră, l-au animat pe Marienescu atunci când întreprinde dificila muncă de culegător. Analizând culegerile existente în vremea sa, Grigore Tocilescu aprecia că Anton Pann a urmărit mai mult comicul, Vasile Alecsandri esteticul, iar Atanasie Marienescu a urmărit latinitatea, introducând adaose în acest sens (Tocilescu : 1900, 5). Atanasie Marian Marienescu a inițiat pentru prima dată – depășindu-l astfel pe Vasile Alecsandri – o culegere științifică a materialului folcloric, indicând locul de unde l-a cules și numele informatorului. Materialul folcloric a fost cules fie personal, fie

prin relații de corespondență, Marienescu trimițând chestionare și circulare unor cărturari sau publicând apeluri periodice.

În activitatea de culegere, el dă întâietate baladelor „cântece strămoșești care emană fapte. Faptele acestea sunt naționale, religioase și pentru aceasta și baladele noastre se pot numi după împărțirea aceasta”, acestea fiind naționale sau istorice, religioase și eroice. Marienescu constată marea asemănare dintre variantele diferitelor balade din țările române, dovedind astfel, „comunicația spirituală a poporului nostru de aci, cu poporul român de peste Carpați, prin poezia populară, deși există granițe fizice prin munți și politice, prin marginile pământului” (Radu : 1978, 361). Materialul adunat cu concursul cărturarilor satelor avea să formeze conținutul unei vaste lucrări în 4 tomuri intitulată **Cultul păgân și creștin** (Marienescu : 1884, 450) : I- Datini romane vechi; II- Sărbători creștine vechi; III- Sărbători româna păgâne; IV- Elemente de mitologie daco-romană, dar nu a văzut lumina tiparului decât primul volum.

În 1867, Marienescu publică a doua culegere de balade (Marienescu : 1867, 146), apariție facilitată de fundația ziarului „Albina”. Cele 24 de balade istorice bănățene și ardelenesti conțin întâmplări din vremea lui Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Negru Vodă. În studiul prefațator **Ceva despre balade**, ajunge la concluzia că Țările române sunt „izvorul mare al acestor poezii” și de aici ele s-au răspândit pe de o parte prin oierii din Ardeal care trec pe timp îndelungat în România, pe de alta prin românii din Muntenia și Oltenia așezați în Banat. Atunci când lipsesc cronicile, istoriile ca surse de informație, recurge la interpretări de domeniul fabulosului, ca în balada **Iancu-vodă** în care ar fi vorba de Ioan Vodă cel Cumplit, sau în **Coconul Răducanu și Iancu sibian** despre Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare.

Atanasie Marian Marienescu a realizat cea mai mare colecție de balade bănățene și ardelenene, desigur și cea mai veche, reflectând repertoriul popular de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Ea cuprinde numeroase rarități: **Vizercan și porumbul, Ștefan cel Mare și Vlădica Ioan, Inelul și corbul, Ileana din Ardeal, Ianoș-crai ș.a.**, la care se adaugă ciclul Novăceștilor. Marienescu publică pentru prima oară cântecul Gerului sub numele de **Împăratul Salabegu**, apoi balada **Aga Topală**. În revista Familia publică **Iovan Iorgovan, Jicmon Craiu**, balade cu mare frecvență în spațiul carpto-dunărean.

În privința culegerii colindelor, deși n-a publicat decât 60 de exemplare din cele peste 100 culese, colecția sa nu a fost depășită decât de cea a lui Bela Bartok.

Din acest vast plan de culegere și cercetare a folclorului transilvănean nu putea lipsi, firește, basmul. În „Albina”, Marienescu a publicat o suită de articole intitulată **Descoperiri mari** (Marienescu : 1871), care se vor regăsi mai apoi într-o broșură, însoțindu-le cu note explicative prin care dovedea că „basmelor constituie veritabila fântână pentru mitologia daco-romană”. **Concluzii**

Opera folclorică a lui Atanasie Marian Marienescu a rămas însă neterminată. La un secol de la decesul său, Marienescu ne apare un deschizător de drumuri în folcloristica românească, un spirit progresist, și dacă contemporanii l-au tratat cu anumite rezerve, posteritatea îl așează la loc de cinste printre reprezentanții acestui domeniu. Pentru contribuțiile sale istorice, lingvistice, folclorice și literare, dr. Atanasie Marian Marienescu rămâne una din figurile luminoase ale Ardealului veacului al XIX-lea și în egală măsură o remarcabilă personalitate a ținutului arădean, care a înscris cu cinste o pagină consistentă în cultura românească.

Pentru Atanasie Marian Marienescu, folclorul a reprezentat un argument alături de istorie și limbă, urmând linia trasată de Ion Budai-deleanu, ulterior de programul daciei literare, creația populară fiind considerat o veritabilă sursă de inspirație pentru literatura cultă. Aron Pumnul, cărturarul și dascălul atâtor învățăcei de renume, transcriind în Lepturariul său două balade culese de Marienescu și o poezie originală de cald suflu patriotic, făcea următoarea apreciere la adresa tânărului arădean: „Este unul din cei mai talentați și mai de folos fii ai națiunii române, care ar dori să-și vadă națiunea cât mai curând înzestrată cu toate drepturile cuvenite și cu toate așezămintele mici și înalte și pentru aceea jertfește din parte-și tot felul ce-i stă în ființă spre ajungerea acestui scop”(Pumnul : 1868, 253).

Bibliografie

1. Analele Acadmiei Române, Seria II, tom V, 1882-1883, Secțiunea II, pp.139-152
2. Analele Academiei Române, Seria II, tom VII, 1882-1883, Secțiunea II, Tipografia Academiei Române, București, 1883, pp.31-77
3. Analele Academiei Române, Secțiunea II, tom XXIV, Memoriile Secției Istorice, București, 1902
4. Analele Academiei Române, Secțiunea II, tom XXV, Memoriile Secțiunii Istorice, București, 1903
5. Analele Academiei Române, Secțiunea II, tom XXIX, Memoriile Secțiunii Istorice, București, 1904
6. Dioariu.Jurnal intim.Atanasie Marian Marienescu, Editura Nigredo, Arad, 2008
7. Ghibu, Onisifor, Din istoria literaturii didactice românești (ediție îngrijită de O.Păun, note, studii de Vasile Popeangă), Editura pentru Literatură, București, 1975
8. Hitchins, K., Români.1774-1866, Ed.Humanitas, București, 1996, p.165
9. Ipan, A.I., Peșitorii, comedie în 3 acte, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1905
10. Lupaș. I., Luptătorul pentru lumină, Biblioteca „Semănătorul”, Editura Librăriei Diecezane, Arad, 1916
11. Marienescu, Atanasie Marian, Jurnal, mss.(Biblioteca „A.D.Xenopol,, Arad
12. Marienescu, Atanasie Marian, Învățătorul și poporul, Tipografia diecezană, Sibiu, 1858
13. Marienescu, Atanasie Marian, Istoria română națională, Tipografia S.Filtsch, Sibiu, 1861
14. Marienescu, Atanasie Marian, Petru Rareș (Principele Moldaviei), nuvelă istorică, originală, Sibiu, Tipografia S.Filtsch, 1862
15. Marienescu, Atanasie Marian, Descoperiri mari în poveștile românilor, în „Albina”, nr.16/1871
16. Marienescu, Atanasie Marian, Cultul păgân și creștin, Tipografia Academiei Române, București, 1884
17. Marienescu, Atanasie Marian, Studii despre celți și numele de localități, în „Tipografia satului și hotarului Maidan” de Sofronie Liuba și Aurelia Iana, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1895
18. Marienescu, Atanasie Marian, Dinastia Negru-Vodă, editura minerva, Cluj, 1929
19. Poesia populară.Balade, culese și corese de At.M.Marienescu, broșura II, Viena, 1867, cu tiparul P.P.Mechitaristi
20. Popa, Luana, Atanasie Marian Marienescu corespondent al publicațiilor brașovene, în „Ziridava”, XII, 1980, pp.489-501
21. Pumnul, Aron, Lepturariu românesc, tom.IV, partea I, Editura cărților școlastice, Viena, 1868
22. Radu, Doina, Atanasie Marian Marienescu (1830-1914), în „Ziridava”, IX, 1978, pp.341-368
23. Tocilescu, Grigore, Materiale folkloristice, vol.II, partea I, București, 1900